

В. Ю. Медвідь

канд. екон. наук,

доцент

Сумський національний аграрний університет,

м. Суми

УДК:335.15

ЧИННИКИ РЕГІОНАЛЬНИХ ВІДМІННОСТЕЙ В ПАРАМЕТРАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті виявлено умови та передумови економічного регіонального розвитку. Визначено кількісні та якісні зміни в параметрах регіонального розвитку. Обґрунтовано, що на сьогодні конкуренція регіонів і регіональна конкурентоспроможність перетворюються на досить важливий чинник регіонального розвитку.

Ключові слова: регіональний розвиток, чинники регіонального розвитку, параметри економічного регіонального розвитку, регіональні відмінності

Постановка проблеми. Гармонійний розвиток та ефективність функціонування економіки будь-якої держави неможливі без стабільного розвитку її регіонів, що є складовими єдиного економічного простору країни. У сучасних умовах функціонування ринкової економіки в державі спостерігається послаблення міжрегіональної економічної інтеграції, поглиблення відмінностей в розвитку регіонів. Основу міжрегіональних відмінностей становить територіальна диференціація, що «склалася, є не лише наслідком нерівномірності розвитку різних регіонів протягом усього попереднього історичного періоду, а й, насамперед наслідком процесів її безперервного відтворення в сучасних умовах під впливом низки зовнішніх і внутрішніх (регіональних) чинників» [1, с. 177]. Так, «внаслідок дії різноманітних історичних, природно-географічних, економічних факторів, а також неоднакових темпів проведення реформ, змін у системі господарювання та

структурі власності в регіонах України значно збільшилася територіальна диференціація рівня економічного розвитку та можливостей соціального забезпечення громадян, що призводить до істотних негативних наслідків» [2]. Тому насамперед дослідження умов та передумов регіонального розвитку, виявлення кількісних та якісних змін параметрів регіонального розвитку стає найважливішою основою дієвого економічного регулювання регіонального розвитку.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. В Україні представники провідних шкіл регіональної економіки займалися дослідженням передумов, чинників, особливостей, проблем та пріоритетів регіонального розвитку в країні, серед яких – Василенко В.М. [8] Герасимчук З.В. [9], Долішній М. І. [10] Данилишин Б.М. [11] та ін. Вагомий вклад у розвиток науки та регіональних досліджень внесли також представники зарубіжної школи регіональної економіки, а саме Полинєв О.О. [1], Беляєв М.[3], Алімусаєв Г.М. [4], Устименко Є.О. [5], Добринін Л.А. [7] та ін.

Детальне вивчення та комплексне управління задля досягнення бажаного результату підвищення якості життя можливе лише при врахуванні усіх складових регіонального розвитку, подальшому дослідженню передумов та чинників, виявлення змін параметрів регіонального розвитку та розробки на цій основі комплексу мір та заходів економічного регулювання регіонального розвитку.

Цілі статті. Виявлення чинників регіонального розвитку; визначення кількісних та якісних змін параметрів регіонального розвитку, як основи дієвого економічного регулювання регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На регіональний економічний розвиток країни, територіальні відмінності в її господарській діяльності та рівнях життя населення значно впливають різноманітні чинники (рис. 1). Вони є первинною основою суспільних процесів в регіонах. Під чинниками розвитку сучасних економічних систем потрібно розуміти умови та передумови, які, знаходячись у тісній

взаємодії, сприяють зміні існуючого порядку в часі та просторі й визначають об'єктивні можливості трансформації існуючого порядку [3, с. 20].

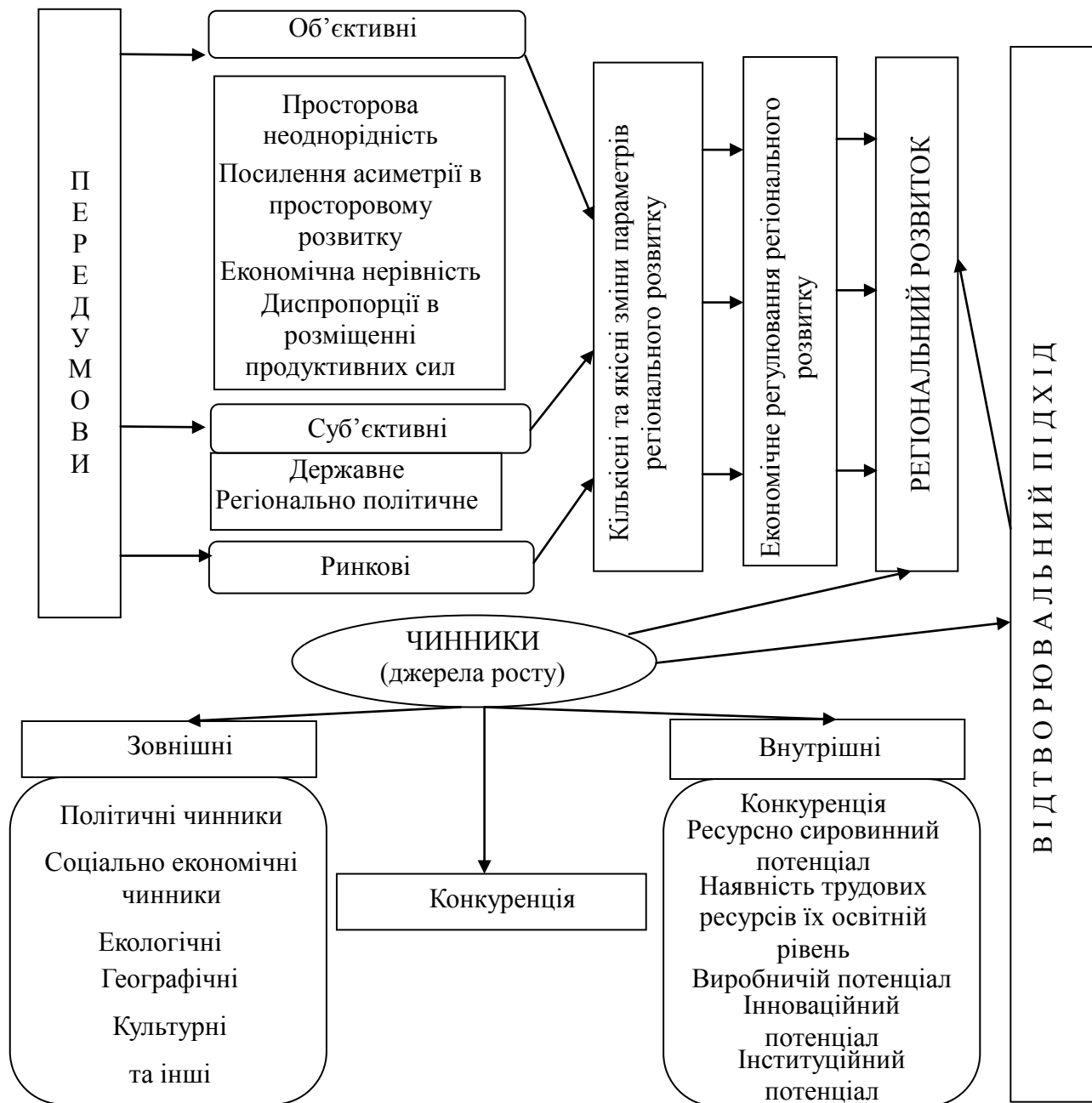

Рис 1. Передумови та чинники в параметрах регіонального розвитку

Пошук чинників регіонального розвитку передбачає виділення найбільш характерних із них для всіх регіонів без винятку, які чинять вирішальну дію відтворювального процесу у встановлених межах. Серед таких можна назвати: географічні, економічні, соціальні, політичні, культурні та ін. Під соціально-економічними чинниками розуміють наявність подібних умов для даної

території, об'єднаних спільними інтересами, включаючи сферу розвитку підприємництва. Політичні чинники – наявність на території органів влади та управління, що об'єднують територію і мають право приймати самостійні рішення, які регулюють соціально-економічні й політичні відносини. Географічні чинники – наявність території із чітко певними кордонами. Цілком очевидно, що не можуть бути одним регіоном дві або більше території, віддалені одна від одної і які не мають спільних кордонів [4, с. 16-17].

Крім того, такі чинники можуть бути класифіковані на внутрішні та зовнішні. До найважливіших внутрішніх чинників відносять: ресурсно-сировинний потенціал; трудові ресурси та їхній освітній рівень; виробничий потенціал (результати діяльності в основних сферах господарства регіону); інноваційний потенціал (рівень розвитку НІОКР та їх фінансування, впровадження досягнень НТП у регіоні); інституційний потенціал (ступінь розвитку провідних інститутів ринку та держави); інфраструктурний потенціал (інфраструктурна забезпеченість); фінансовий потенціал (обсяг бюджетних доходів, прибутковість підприємств); споживчий потенціал (сукупна купівельна спроможність населення регіону). До зовнішніх чинників належить економіко-географічне, насамперед транспортно-географічне розташування регіону, а також попит на випущену продукцію підприємств, що знаходяться на цій території, з боку споживачів федерального й світового ринків. Співвідношення всіх чинників на різних етапах історичного розвитку призводить до територіальної нерівності в соціально-економічному розвитку, до появи кризових регіонів або проблемних територій у них [5, с. 103].

Теоретичною основою економічних відносин у регіональному господарстві є відтворювальний підхід. Відтворювальний процес розглядається з позицій його характеру (інтенсивний або екстенсивний) і за фазами процесу (виробництво – розподіл – обмін – споживання). До якісних характеристик регіонального відтворювального процесу можна віднести оновлення матеріально-технічної бази, виробництва, якості продукції, її конкурентоспроможність, відтворення матеріальних благ та умов

життєдіяльності населення [6, с. 131]. Крім того, структура відтворювального процесу повною мірою виявляється у пропорціях регіонального господарства, а якщо точніше – то в пропорціях економіки регіону, що встановлюються між окремими видами економічної діяльності.

Отже, можна вважати, що регіональні пропорції визначаються територіальним розподілом праці, використанням регіональних особливостей, які виникають під впливом різних станів населення, природно-ресурсного потенціалу, соціокультурної та економічної підсистем регіону, а також змінюються внаслідок взаємодії цих підсистем. Таким чином, регіони різняться як кількісними і якісними параметрами своїх підсистем, так і характером їхньої взаємодії, тобто інституційним середовищем [7, с. 32].

Основним показником, що характеризує зміни обсягів суспільного виробництва в регіональному зрізі, є такий питомий показник, як душеве виробництво валового регіонального продукту. В таблиці 1 приведені зміни душевого виробництва валового регіонального продукту за період з 2003 р. по 2011 р.

Згідно приведених в таблиці 1 даних, динаміка душевого виробництва валового регіонального продукту відрізнялася відносною постійністю: зі всіх спостережуваних регіонів лише в 5 % мало місце зниження (падіння) темпів зростання (приросту). В останніх 95 % випадках спостерігалось стійке зростання. При цьому найвищі темпи зростання спостерігалися в 2004 р. (у Миколаївській області – 1,394 од.) і в 2011 р. (у Вінницькій області – 1,542 од.); а найнижчі темпи зростання мали місце в 2009 р. (у Донецькій області – 0,908 од.) і в 2010 р. (у Одеській області – 1,101 од.). В цей же час найбільший діапазон в темпах зміни душевого виробництва валового регіонального продукту спостерігався в 2011 р.: різниця в темпах зростання цього показника у Вінницькій і Одеській області склала 0,339 од. А найменший діапазон в темпах зростання душевого виробництва валового регіонального продукту спостерігався в 2006 р. між Дніпропетровською і Івано-Франківською областю – 0,110 од.

Таблиця 1.

Динаміка (ланцюгові індекси) душевого виробництва
валового регіонального продукту, *коєф.*

№ з/п	Область	Рік								
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	Україна	1,000	1,280	1,289	1,248	1,324	1,311	1,022	1,001	1,461
2	АРК	1,000	1,245	1,243	1,225	1,266	1,314	1,025	1,006	1,542
3	Вінницька	1,000	1,330	1,292	1,164	1,335	1,268	0,986	1,172	1,297
4	Волинська	1,000	1,288	1,321	1,276	1,398	1,469	0,916	1,252	1,356
5	Дніпропетровська	1,000	1,375	1,232	1,257	1,310	1,278	0,908	1,252	1,404
6	Донецька	1,000	1,340	1,234	1,190	1,295	1,361	1,006	1,274	1,254
7	Житомирська	1,000	1,238	1,255	1,218	1,304	1,256	0,970	1,208	1,239
8	Закарпатська	1,000	1,358	1,259	1,243	1,377	1,281	0,909	1,147	1,315
9	Запорізька	1,000	1,224	1,274	1,162	1,250	1,280	0,986	1,185	1,444
10	Івано-Франківська	1,000	1,335	1,254	1,261	1,406	1,365	1,075	1,199	1,454
11	Київська	1,000	1,334	1,223	1,204	1,249	1,415	0,985	1,178	1,358
12	Кіровоградська	1,000	1,262	1,355	1,242	1,383	1,333	0,925	1,200	1,440
13	Луганська	1,000	1,227	1,213	1,246	1,329	1,270	1,036	1,157	1,346
14	Львівська	1,000	1,394	1,190	1,247	1,268	1,322	1,070	1,185	1,240
15	Миколаївська	1,000	1,262	1,199	1,204	1,354	1,418	1,055	1,101	1,203
16	Одеська	1,000	1,330	1,312	1,241	1,321	1,200	1,019	1,330	1,367
17	Полтавська	1,000	1,302	1,261	1,219	1,275	1,256	0,974	1,175	1,310
18	Рівненська	1,000	1,231	1,269	1,203	1,330	1,330	1,018	1,150	1,337
19	Сумська	1,000	1,199	1,292	1,262	1,313	1,294	1,077	1,137	1,349
20	Тернопільська	1,000	1,324	1,223	1,255	1,403	1,359	1,014	1,108	1,271
21	Харківська	1,000	1,298	1,229	1,183	1,219	1,470	1,043	1,167	1,253
22	Херсонська	1,000	1,279	1,230	1,215	1,318	1,308	1,005	1,149	1,357
23	Хмельницька	1,000	1,350	1,335	1,232	1,277	1,406	1,005	1,200	1,324
24	Черкаська	1,000	1,247	1,270	1,215	1,323	1,328	0,979	1,157	1,243
25	Чернівецька	1,000	1,270	1,233	1,188	1,330	1,312	1,008	1,171	1,339
	Максимум		1,394	1,355	1,276	1,406	1,470	1,077	1,330	1,542
	Мінімум		1,199	1,190	1,162	1,219	1,200	0,908	1,101	1,203
	Діапазон		0,195	0,165	0,110	0,187	0,270	0,169	0,229	0,339

*) складено і розраховано автором за джерелами [12-13].

Слід підкреслити, що в розрізі всієї сукупності регіонів серед максимальних темпів зростання душевого виробництва валового регіонального продукту не було випадку, щоб цей показник повторювався в одній або декількох областях, а серед мінімальних темпів зростання такий повтор спостерігався в 2010–2011рр. (Одеська область). Крім того, мав місце такий феномен, як чергування максимальних і мінімальних темпів зростання душевого виробництва валового регіонального продукту (у Миколаївській області в 2004 р. і 2005 р.), а також чергування мінімальних і максимальних темпів зростання (у Полтавській області в 2008 р. і 2010 р., в Тернопільській – в 2004 р. і 2009 р. і Херсонській – в 2007 р і 2008 р.).

Даний факт свідчить про те, що динаміка душевого виробництва валового регіонального продукту у всіх регіонах, в більшості своїй, носила позитивний характер, хоча при цьому не спостерігалось суворого дотримання (збереження) вибраного тренду розвитку. Йдеться про 2009 р., коли в 10 з 25 регіонів України спостерігалось падіння цього показника. Що може свідчити про непостійність як зовнішнього, так і внутрішнього економічного середовища, що позначається на результатах сукупного виробництва. А це, в свою чергу, актуалізує пошук і використання методів економічного регулювання регіонального розвитку.

Таким чином, чинники регіонального розвитку перетворюються на рушійну силу, величина якої повною мірою залежить від того, яке місце той чи інший регіон займає в системі міжнародного розподілу праці. Це пов'язано з тим, що політика вбудування національної господарської системи у світову усуває внутрішні і зовнішні бар'єри переміщення чинників виробництва (капіталів, робочої сили, товарів та послуг), що призводить до переорієнтації економіки регіону на задоволення потреб зовнішнього оточення (мається на увазі закордон).

Останніми роками важливим чинником регіонального розвитку стає конкуренція. Оскільки ринкові відносини передбачають виникнення конкурентної боротьби між суб'єктами на всіх рівнях й у всіх сферах суспільного виробництва, то й регіони виявляються залученими в ці стосунки. Відтак «конкурентні відносини вимагають, щоб кожна територія розвивалася, забезпечуючи своє виживання, виходячи з вимог суперництва. Проте кроки з підвищення конкурентоспроможності можуть бути визначені лише з розумінням конкурентоспроможності територій та їх оцінки. Накопичені знання і практичний досвід свідчать про об'єктивність стосунків суперництва на ринку, які існують незалежно від цілей і намірів суб'єктів ринку» [14, с. 96].

На сьогодні конкуренція регіонів і регіональна конкурентоспроможність перетворюються на досить важливий чинник регіонального розвитку. Для того щоб унеможливити деструктивну дію зазначених чинників на регіональний розвиток, потрібний зважений підхід не лише до вибору найбільш важливих

конкурентних переваг і можливих конкурентних позицій, а й до відбору заходів, спрямованих на їх позитивну активізацію.

Висновок. Як було показано вище, регіональний розвиток протікає під впливом складного комплексу різних чинників, здебільшого економічного і соціального характеру. Число чинників на регіональному рівні невимірно зростає, а зв'язки між ними ускладнюються. Тому, щоб здійснювати регулюючу дію на хід відтворювальних процесів в регіоні, передусім необхідно виявити, проаналізувати, відібрати і систематизувати чинники та умови, що визначають певний регіональний економічний розвиток. Таким чином, врахування умов та передумов регіонального економічного розвитку, виявлення їх тенденцій та закономірностей є основою вироблення ефективного механізму економічного регулювання регіонального розвитку. Не викликає сумнівів актуальність економічного регулювання регіонального розвитку, що потребує подальших комплексних досліджень в сфері: встановлення сукупності сучасних інструментів, що забезпечують регіональний розвиток, обґрунтування методологічної бази економічного регулювання регіонального розвитку та розробки механізмів адаптації економічного регулювання до умов регіонального розвитку.

Література.

1. Польшин А.О. Межрегиональная экономическая дифференциация: методология анализа и государственного стимулирования /А.О.Польшин. – М.: Едиториал, 2003. – 208 с.
2. Про Концепцію державної регіональної політики: Указ Президента України від 25 травня 2001 року №341/2001 //Офіційний вісник України. – 2001. – № 22. – Ст.983.
3. Беляев М., Максимчук О. Механизм управления факторами развития современных экономических систем /М.Беляев, О.Максимчук //Проблемы теории и практики управления. – 2006. – № 11. – С.19-24.

4. Алимусаев Г.М. Региональные аспекты управления бизнесом с учетом эффективных зарубежных подходов /Г.М.Алимусаев //Ресурсы, информация, снабжение, конкуренция. – 2008. – № 2.– С.15-20.
5. Устименко Е.А. Инновационное развитие региона (на примере реализации биотехнологических проектов в Иркутской области) /Е.А.Устименко //Экономика и управление. – 2010. – № 6(56). – С.103-106.
6. Растворцева С.Н. Сущность социально-экономической эффективности развития региона /С.Н.Растворцева //Регионология. – 2008. – № 4. – С.130-135.
7. Добрынин Л.А. Институциональные предпосылки межрегионального взаимодействия и относительной замкнутости региона /Л.А.Добрынин // Экономика и управление. – 2006. – № 2(23). – С.2-36.
8. Василенко В.Н. Конкурентоспособность регионов: истоки, оценки и перспективы: монография /В.Н.Василенко, О.Ю.Агафоненко, В.Е.Будяков /НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 335 с.
9. Герасимчук З.В., Ковальська Л.Л. Конкурентоспроможність регіону: теорія, методологія, практика /З.В.Герасимчук, Л.Л.Ковальська. – Луцьк: Надстир'я, 2008. – 248 с.
- 10.Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети: монографія / М.І. Долішній. [Електронний ресурс] / – К.: Наукова думка, 2006. – 512 с. // Режим доступу: http://irr.org.ua/publication/dol_mon.pdf
- 11.Данилишин Б.М. Проблемы и приоритеты регионального развития Украины / Б.М. Данилишин // Экономика Украины. – 2005. - №12. – С. 89-90.
- 12.Статистичний щорічник України за 2012 рік / Державний комітет статистики України; за ред. О.Г.Осауленка. – К.: Вид-во «Консультант», 2013. – 552 с.
- 13.Статистичний збірник «Регіони України», 2012:у 2-х ч. Ч.2 / Державний

комітет статистики України; за ред. О.Г.Осауленка. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2012. – 804 с.

- 14.Салий В.В., Теренина Н.Л., Методика оценки конкурентоспособности сельских территорий /В.В.Салий, Н.Л.Теренина //Маркетинг в России и за рубежом. – 2007. – № 3(59). – С.96-101.